

УДК 821.161.2.09(092)(477.83):330

*Михайло Зубрицький, провідний спеціаліст Інституту франкознавства
Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка*

ІВАН ФРАНКО ЯК ЕКОНОМІСТ

У статті йдеться про вклад Івана Франка в економічну науку кінця XIX – поч. XX ст. Зокрема, відзначається, що український Мойсей присвятив чимало праць економічній теорії і фінансам тодішньої Галичини. Наголошується, що письменник всіляко намагався відобразити тяжке становлення Галичини у зарубіжній пресі, зокрема, в “Кур’єрі Львівському”.

Відзначено, що економічна спадщина письменника ще недостатньо вивчена й вимагає всебічного наукового опрацювання.

Ключові слова: економічна наука, грошовий обіг, фінанси, фіскальна політика, кредит.

Літ. 5.

*Михаил Зубрицкий, ведущий специалист Института франковедения
Дрогобычского государственного педагогического университета имени Ивана Франко*

ІВАН ФРАНКО КАК ЭКОНОМИСТ

В статье идет речь о вкладе Ивана Франко в экономическую науку конца XIX – нач. XX вв. В частности, отмечается, что украинский Моисей посвятил немало произведений экономической теории и финансам Галиции того времени. Отмечается, что писатель всячески пытался отразить тяжелое состояние Галиции в зарубежной прессе, в частности, в “Курьере Львовском”.

Отмечено, что экономическое наследие писателя еще недостаточно изучено и требует всестороннего научного изучения.

Ключевые слова: экономическая наука, денежный оборот, финансы, фискальная политика, бюджет, налоговая политика, кредит.

*Mykhaylo Zubrytskyi, Leading Specialist Institute of Studies of Franko
Drohobych Ivan Franko State Pedagogical University*

IVAN FRANKO AS AN ECONOMIST

The article refers to the contribution of Ivan Franko in the economic science of the late XIX – early XX century. In particular, noted that Ukrainian Moses has dedicated many works to the economic theory and the finance of Galicia. It is noted that the writer tried his best to show the hard formation of Galicia in the foreign press, particularly in the “Lviv Courier”. The economic legacy of the writer still poorly understood and requires the comprehensive scientific study.

Keywords: economics, currency, finance, fiscal policy, credit.

Постановка проблеми. Видатний вчений, письменник, політичний діяч й мислитель Іван Франко залишив нам чималу економічну спадщину, яка розкриває політико-економічні відносини у Австро-Угорській імперії “останніх десятиліть XIX віку”. Як слушно стверджує С. Злупко, “зацікавленість цими питаннями (бюджету, податкової політики, кредиту – М.З.) не була професійною, вона диктувалася необхідністю з’ясувати становище Галицького краю в системі Габсбурзької монархії, потребами розкрити механізм пограбування населення з допомогою фінансово-кредитних важелів” [1, 114].

Аналіз основних досліджень та публікацій. Згадуючи вклад видатних сучасників Івана Франка: В. Барвінського, О. Терлецького, В. Навроцького, Ю. Бачинського

[1] можна відзначити, що письменник не будучи економістом, вніс вагомий вклад в економічну науку не лише Галичини, але й України в цілому.

Важливим досягненням у дослідженні економічної спадщини Івана Франка є праця С. Злупка “Іван Франко – економіст”. – Львів, 1992, де автор всебічно висвітлив економічні погляди письменника, вказав на прогресивність його постулатів. На даний час ця монографія є найновішим дослідженням економічної спадщини Івана Франка.

Мета статті. Показати постать Івана Франка не лише як дослідника-економіста, а дати напрямок дослідження його спадщини для сучасної економічної науки.

Вклад основного матеріалу. Основа будь-якого дослідження, а саме: економічної спадщини Івана Франка має бути розпочата з того, як

письменник розумів економічний розвиток суспільства, яке він ставив завдання майбутнім поколінням для розуміння поступу як такого, функції грошей у суспільстві, розуміння фінансової політики.

Іван Франко у праці “Про гроші і скарби” з’ясував економічні категорії, сутність яких на той час була дискусійною. На цей час письменник увів у науковий обіг терміни “вартість заміна”, “вартість ужиткова”, які були українськими і до того не вживалися.

Письменник із власного розуміння пояснював сутність грошей і вважав їх як посередник у товарно-грошових відносинах між людьми. “Вони переносять в обміні вартість з рук до рук, але самі її не мають, бо вони тільки значок та й більше нічого” [5, 245]. У цьому такому простому вислові І. Франко показує розуміння того етапу в розвитку грошових махінацій, коли відбувався перехід до використання паперових грошей, що мають представницьку природу і позбавлені внутрішньої вартості. Письменник стверджує: “Лиш те має вартість, до чого чоловік своєї роботи доложити і що при тім може чоловікові служити на пожиток” [5, 247]. Значить, вартість у І. Франка має подвійну функцію – враховує витрати праці та корисність речі. Дана сентенція вченого-економіста є стрункою системою економічних категорій, що виступала основою методологічною базою для аналізу сучасних форм грошей, еволюції грошового обігу, розвитку фінансів.

І. Франко дотримувався кількісної концепції грошей: паперовий карбованець є позичковим як валюта. Отже, для підвищення його вартості потрібно спочатку зменшити його кількість у обігу, щоб уникнути інфляції. Він критично оцінював діяльність міністрів царського уряду з врегулювання так званого “бюджетного дефіциту”, що мала здійснитися через зовнішні позики, які витрачалися на військові потреби.

У статті “Галицька індемнізація” І. Франко показує механізм трансформації феодальних повинностей (панщина, тягарі й данини, що сплачувалися панові) у товарно-грошові капіталістичні відносини, коли уряд бере на себе роль посередника, який забезпечує власнику компенсацію через стягнення індемнізаційного боргу. Отже, коли серед найширших народних мас були злидні, то у статтях І. Франка розглядалися якнайбільш актуальні проблеми, які розтлумачували питання оподаткування, фінансів та кредиту. І. Франко присвятив даній проблемі статтю “Конверсія індемнізаційного боргу” та замітку “Слівце про конверсію”.

Письменник на основі розрахунків робить

висновок, що за пишними фразами про економічне піднесення краю, про інвестиції тодішні урапатріоти приховували власні корисливі інтереси. Чи не напрошується аналогія із сьогоденням!

У часи Івана Франка для погашення боргу з відшкодування землевласникам скасованих кріпосних повинностей протягом семи років, як пропонувалося галичанам, збільшувало суму виплат у 3,6 рази. В тім числі для фінансових інституцій конверсії були найрадикальнішими можливостями вміщення власних капіталів, а утворення синдикатів, що фінансували конверсійні дотації – найлегшим способом отримання прибутків.

Аналізуючи бюджет Галичини, І. Франко мав на меті з’ясувати співвідношення доходів, які щорічно приносили наші терени для імперії Габсбургів і скільки на їхній розвиток затратувала імперія. Сума доходів нашого краю була надзвичайно низькою, тому український Мойсей роздумуючи над питанням податкової спроможності, виклав у праці “Сила податкова Галичини” власне розуміння податкової політики уряду.

Аналізуючи бюджет Галичини на 1883 рік, І. Франко відзначив, що сума доходів краю становить 9,6 % доходів монархії, тоді як частка населення – 26,9 %, а території – 26,1 % [4, 139].

Внаслідок аналізу бюджету уряду І. Франко відзначає, що Галичина платила найнижчий податок в імперії. Це доказувало, що не лише народ біднував, але й те, що податки чи не найбільш жорстоко визискували його. Письменник-економіст відгукуючись на працю С. Щєпаповського “Злидні Галичини в цифрах” наполягав, що податки варто розглядати не щодо їх абсолютного розміру, а порівняно з обсягом продукції, виробленої в краю. Обчислення частини податків у загальному доході на душу населення дійсно характеризує податковий тягар. І. Франко вважав, що враховуючи іпотечні та індемнізаційні борги, втрати, до яких призводить митна політика краю, можна буде ще більш реально визначити податковий тиск на населення наших теренів.

Аналізуючи економічні проблеми Галичини, І. Франко вказував, що українці політично пасивні і це згубно впливає не лише на їх ментальність, але і поглиблює їхню економічну залежність від держави, закликав до економічної та суспільної активності. На той час у Галичині середній клас населення був малочисельним, що також не сприяло економічному та національно-культурному розвитку. Іван Франко обґрунтовуючи соціально-економічне становище Галичини стверджував, що причина відставання і занепаду місцевих підприємств є непомірний тягар

автономних, крайових, повітових, громадських і інших податків, що унеможливають конкуренцію з продуктами інших провінцій.

І. Франко твердив, що необхідно запровадити особисто прибутковий податок задля встановлення податкової рівності, а також обґрунтував уведення оподаткування діяльності грошової і товарної бірж, підвищення податку на предмети розкоші тощо. “Оподаткуйте капітал і надлишок нарівні з працею, і робітничий клас підніметься. Робітничий клас платить непрямий податок. Цей податок руйнує і вбиває його. На цьому податку і капітал надолжує свої втрати, оцінюючи свій товар в чотири рази вище за його справжню вартість при оптовій торгівлі і в десять разів вище – при роздрібній, єдиній, доступній для робітника. Робітник, отже, платить податки і за себе, і за капітал. Чи це справедливо?” [4, 227].

Український економіст досліджував непрямі податки серед обставин, що не дають підвестися галицькому рільництву, а разом із ним і економіці краю загалом, оскільки вони стосуються кожного мешканця краю, а особливо бідних рільників.

Галичина несучи непотрібний тягар податків, забезпечувала більш як шосту частину всіх непрямих податків монархії, при цьому на одного мешканця припадало у 2,7 рази більше непрямих податків, ніж прямих. І. Франко зауважує, що “рубрика посередніх (непрямих – М.З.) податків для Галичини, особливо у відділі “цло” (мити – М.З.), мусила в конечності бути неповна, так як багато товарів Галичина спроваджує непрямо з заграничних фабрик, але від віденських, чеських і терстенських перекупців, а в оплачуваній ним ціні платить заразом і цло. На ділі сума посередніх податків, оплачуваних Галичиною, мусить бути далеко більша” [4, 140].

Аналізуючи економічну ситуацію в Галичині Іван Франко дійшов висновку, що економічна відсталість, недорозвиненість промисловості викликала низьку податкову спроможність краю. Податкова система вичавлювала і так мізерні доходи населення, чим стримувала нормальне відтворення бюджету і підривала основи господарства, тим погіршуючи економічне становище Галичини.

Іван Франко стверджував, що національне багатство Галичини постійно руйнується через співпрацю австрійської верхівки.

Митні тарифи, на думку письменника, постійно суперечили економічному розвитку наших теренів.

У публікації “Галичина у сьогорічнім бюджеті державнім” український Мойсей аналізував доходи, які отримує віденський уряд з Галичини та видатки держави на цей край. Застосувавши

порівняльний аналіз Іван Франко відзначає, що розрахувавши розміри доходів уряду на одиницю площі та на одного мешканця для різних частин імперії, абсолютний показник Галичини посідає третє місце в Австро-Угорській імперії. Відносні показники – дев’яте щодо простору і передостаннє – щодо населення. І. Франко також зауважував, що не враховувалися надходження, що йшли від залізниць та інших неподільних доходів. Ось що відзначав учений-економіст: “При всяких податках консумційних (споживчих – М.З.) податок цілковито оплачує не продуцент, а консумент” [4, 337].

Для підтвердження свого судження Іван Франко стверджував, що такі продукти як пиво, цукор, тютюн, оподаткування яких виробники перекладають на споживачів, оплачувалися ними ж. Із того можна зробити висновок, що уряд у Відні “безпосередньо і посередньо черпає свої животні соки з всіх країв коренних, отже, також в значній частині і з Галичини [4, 337].

Порівнявши суму видатків із сумою доходів Галичини (офіційно представлених), І. Франко з’ясував, що тільки на 1884 рік держава мала з Галичини щонайменше 13 153 927 золотих ринських чистого доходу [4, 338]. І це при тому, що дохід постійно зростає.

Не оминає письменник також стан видатків віденського уряду на місцеві потреби. Про це йдеться у публікації “Що коштують нині школи?”, яка, можна сказати, доповнює працю “Сила податкова Галичини”. Вчений відзначає, що пріоритетним видатком має бути видаток на школи, бо саме культура і просвіта забезпечують державі майбутнє, зміцнюють її єдність. І це насамперед, потрібно уряду задля його ж власної безпеки.

І. Франко зауважує, що на школу уряд виділяє лише 11,4 % видатків, при тому, як населення і територія займають четверту частину монархії. Беручи до уваги забезпечення вищих навчальних закладів – Львівського та Чернівецького університетів і Львівської політехніки, Іван Франко відзначає, що вони займали останні місця в Австро-Угорщині. Отже, уряд у Відні не стільки давав кошти на утримання освіти, скільки черпав доходи де тільки було можливо.

Говорячи про доходи Галичини у 1876 – 1880 роках, письменник відзначає, що борги краю зростають швидше від доходів. Цим твердженням І. Франко спростовує оптимістичні висновки міністерства фінансів у роботі “Справоздання міністра фінансів з доходів державних з р. 1882”.

В унісон цієї праці звучить аналогічна сентенція І. Франка у праці “П’ять літ нашої господарки крайової”.

Варто відзначити, що хоча заангажованість Івана Франка питаннями бюджету, фінансів та оподаткування не була професійною, а зацікавленість економічними й соціальними проблемами була просто такою теоретичною, вченому вдалося розкрити суть багатьох фінансових явищ, хоча матеріали, якими він користувався були часто неточними й неповними.

Так, у публікації “Галичина в державнім бюджеті на р. 1890” І. Франко слушно зауважує, що звіт уряду про доходи й видатки на державний бюджет “[...] се стара пісня, повторювана вже много літ і все надармо” [2, 250]. Письменник відзначає, що у 1889 р. доходи становили 61.315.323 золотих ринських і отже, “[...] в сегорічнім бюджеті вони преліміновані о 3.315.811 зр. вище, ніж на минулий рік” [2, 251].

Але як робить висновок Іван Франко, сума видатків 7.246.391 зр. і збільшення доходів 3.325.811 зр., що становила в сумі 3.920.580 зр. “[...] як менше корисний для скарбу державного” [2, 253].

Дослідивши грошові засоби Галичини із засобами інших країн, особливо Італії та Угорщини, І. Франко відзначає, що банківський капітал Галичини був у десятки разів меншим і за абсолютним розміром, і в розрахунку на душу населення. Це безумовно гальмувало економічний розвиток краю.

Страшною бідою для економіки Галичини було лихварство. Іван Франко, звісно, відгукнувшись на це, присвятив багато матеріалів цій проблемі, зокрема – дослідження “Лихварство в Галичині”. На думку письменника, Галичина була класичним прикладом країни лихварства й здирництва не лише на побутовому, але й на державному ґрунті. Серед причин, що гнала селян до лихварів – високі урядові й автономні податки, для вчасної сплати яких завжди не вистарчало коштів.

Вболіваючи над проблемами простого народу, І. Франко висвітлював роль банків у житті Галичини саме з позиції найширших народних мас.

Роль банку у житті селянства І. Франко з’ясовує у статті “Банк крайовий”, де відзначає, що банк за своєю суттю не покращує і без того важке економічне становище селян, а навпаки, погіршує.

Кредит – це не панацея від усіх бід, робить висновок І. Франко, а ще один тягар на плечі простого люду. Плата за кредит для бідних селян у 11,5 % річних та іпотечні позики під 4 – 5 % були для переважної більшості селян недоступні.

У статті “Реорганізація банку Крайового” І. Франко застерігає галичан не плекати ілюзій до “польських грошових інституцій”, які можуть довести край до економічної руїни. І як сьогодні

актуальним є наказ українського Мойсея: “Не забуваймо ніколи, що маємо діло з інституцією, котра в разі доброго поведження і відповідального до потреб крайового улагодження могла би багато хосна принести нашій суспільності – хоч і не так багато, як о тім трублять поляки, – але котра в разі свого упадку – особливо коли б той упадок наступив по коротшім або довшім “розцвіті” інтересів банкових – може зіпхнути край наш в бездонну пропасть, може довести нас на край економічної руїни і на довгі десятки літ віддати нас безвихідно в неволю чужим капіталам і чужій експлуатації” [4, 274].

І. Франко зауважує, що перехід до грошового способу економічних відносин завжди супроводжується значними соціально-економічними втратами: “Перескочити з господарки натуральної до господарки грошової без зламання карку для нашого дрібного сільського господаря майже неможливо. Для того то всякий грошовий кредит для селян, ба як і всякі грошові побори від них (як податки і т.д.) в грошах суть злом, може, і конечним при теперішнім устрої капіталістичнім, але, все таки шкідливим для економічного розвою” [4, 277]. І. Франко бачив єдиний для того вихід – організація селянського кредиту на засадах самопомочі і для того вважав доцільним втілювати ідеї відомого українського економіста В. Барвінського – створювати заклади натурального кредиту (зерном, худобою, господарським реманентом тощо).

Письменник закликав долучатися до банківської діяльності, вчитися у поляків, жидів та інших народів заповзятливості й господарської активності. І. Франко прагнув збудити ініціативу в українській громадськості до активної підприємницької діяльності в галузі банківсько-кредитних відносин.

Банківську справу науковець розглядав всебічно, стежив за проникненням банківської діяльності в усі галузі економіки, писав наукові розвідки на економічні теми, тим самим інтегруючи галицького селянина не лише у розуміння ним свого важкого становища, але й давав поради, як його покращити. Розуміння історичної перспективи, а саме: зростання значення грошей та кредиту в господарському житті, роль банків в економіці держави було властивим для економічних поглядів Каменяра, який ніколи не схвалював фіскальної політики уряду Австро-Угорщини.

Висновки. Економічна стратегія І. Франка не лише давала поштовх до осмислення ролі економічних відносин у житті краю, але і творила перспективу майбутнього розвитку держави.

Система вивчення економічної спадщини Івана

ПОЕЗІЯ ТАРАСА ШЕВЧЕНКА У ХОРОВІЙ ТВОРЧОСТІ СИДОРА ВОРОБКЕВИЧА

Франка і сьогодні актуальна. Економічна ситуація країни і без перебільшення кажучи є досить важкою. Війна на Сході і без того підриває економіку країни. І тому інвестування державних корпорацій у розвиток економіки є досить незначними.

Вельми гострою є проблема кредитування аграрного сектора економіки. Незважаючи на проголошену державну політику пільгових кредитів для вітчизняного сільськогосподарського товаровиробника, комерційні банки прагнуть передати їхні кредити під завищені відсотки.

Взяти хоча б 2001 рік, коли ставка за “селянськими” кредитами становила 33 %, тоді як у промисловості в середньому – 27,4 %, у 2003 – 20,8 % і 18,3 %.

Ось тому важливим є завдання детально вивчати економічну спадщину Івана Франка, не

лише економістами чи соціологами, але й широко популяризувати її серед владної еліти. З того можна зробити висновок, що І. Франко як і колись, так і тепер є в рядах визначних учених-економістів не лише України, але і світу.

1. Злупко С. Іван Франко – економіст. – Львів: МП “Слово”: 1992. – 208 с.

2. Іван Франко. В наймах у сусідів. – Львів, 1914. – С. 250 – 253.

3. Мороз М. До питання атрибуції творів І. Франка в газеті “Kurjer Lwowski”//Мирослав Мороз/ У кн. Питання текстології. Іван Франко. – К., Наукова думка, 1983. – С. 188 – 216.

4. Франко І. Зібрання творів у 50-ти томах. Т. 44, кн. 1. – К., Наукова думка, 1984. – 695 с.

5. Франко І. Розмова про гроші й скраби//І. Франко. Твори: в 20-ти томах. Т.19. – К., Наукова думка, 1956. – 304 с.

Стаття надійшла до редакції 16.01.2017

УДК 78.071.1:821.161.2 – 1

Лілія Кобільник, старший викладач кафедри методики музичного виховання і диригування Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка

ПОЕЗІЯ ТАРАСА ШЕВЧЕНКА У ХОРОВІЙ ТВОРЧОСТІ СИДОРА ВОРОБКЕВИЧА

У статті висвітлюється творча діяльність та хорова спадщина відомого західно-українського композитора, музиканта-педагога, поета, драматурга, священника Сидора Воробкевича, який увійшов в історію української культури як засновник професійної музики на Буковині. В центрі уваги – хоріві твори композитора на слова Т. Шевченка.

Ключові слова: С. Воробкевич, Т. Шевченко, поезія, хорова спадщина, національна своєрідність, інтерпретація.
Літ. 6.

Лілія Кобільник, старший преподаватель кафедры методики музыкального воспитания и дирижирования Дрогобычского государственного педагогического университета имени Ивана Франко

ПОЕЗІЯ ТАРАСА ШЕВЧЕНКА В ХОРОВОМ ТВОРЧЕСТВЕ СИДОРА ВОРОБКЕВИЧА

В статье освещается творческая деятельность и хоровое наследие известного западно-украинского композитора, музыканта-педагога, поэта, драматурга, священника Сидора Воробкевича, который вошел в историю украинской культуры как основатель профессиональной музыки на Буковине. В центре внимания – хоровые произведения композитора на слова Т. Шевченко.

Ключевые слова: С. Воробкевич, Т. Шевченко, поэзия, хоровое наследие, национальное своеобразие, интерпретация.

Liliya Kobilnyk, Senior Lecturer of the Music Education Methods and Conducting Department Drohobych Ivan Franko State Pedagogical University

POETRY OF TARAS SHEVCHENKO IN THE CHORAL WORKS OF SYDOR VOROBKEVYCH

The article highlights the creative activity and the choral heritage of the famous Western Ukrainian composer, musician, teacher, poet, playwright, priest, Sydor Vorobkevych, who entered into the history of Ukrainian culture as the founder of the professional music in Bukovina. The composer's choral works written on the words of Shevchenko are in the center of attention.

Keywords: Vorobkevych, Shevchenko, poetry, the choral heritage, the national identity, an interpretation.

Постановка проблеми. У 2016 році музичних діячів, інтерпретаторів поезії Т. Шевченка культурно-мистецький світ України святкував 180 – С. Воробкевича. Слід зазначити, що феномен річницю від дня народження одного з визначних поезії Кобзаря став літературним першоджерелом